

Kuvat keskiössä ja marginaalissa

Jari Kupiainen ja Liisa Häkkinen (toim.): *Kuvat kulttuurit. Johdatus visuaaliseen antropologiaan. SKS 2017.*

Harri Kalha (toim.): *Kummat kuvat. Näkökulmia valokuvan kulttuureihin. SKS 2016.*

”Elämme aikakautta, jossa visuaalisten ärsykkeiden kirjo ja informaation pukeminen kuvalliseen muotoon on yhä monimuotoisempaa ja laajempaa kuin koskaan aiemmin.” Vahva *déjà-vu*: on kuin olisin lukenut tämän Liisa Häkkisen artikkelin avauksen *Kuvatusta kulttuureista* viimeisen muutaman kymmenen vuoden aikana lukemattomia kertoja. Kriittistä kuvanlukutaitoa – tai miksi sitä kenenkin tutkijan toimesta halutaankin nimittää – on kaivattu yksimielisesti jo pitkään, mutta jostain syystä kehitys tuntuu laahaavan kuvavirran jäljessä. Tiedeyhteisön luulisi olevan paras

”esikatsoja”, koska nykyisessä voimakkaassa itsereflektiivisyydessä – joka leimaa esimerkiksi antropologiaa ja taidehistoriaa, ehkäpä juuri tuon muutaman kymmenen vuoden ajalta – menneisyyden kuvia on opittu katsomaan uusin silmin ja purkamaan niiden diskursiivisia rakenteita. On myös opittu näkemään kuvista, niin uusista kuin vanhoistakin, asioita, joita ei ennen ole välttämättä osattu etsiä.

Visuaalisen antropologian luulisi olevan aikamme perustieteitä, jotka tuottavat valppaamman tavon tarkkailla maailman kuvavirtaa ja eritellä sen yhteiskunnallisia ulottuvuuksia. Näin ei kuitenkaan ole. Tämä tuodaan varsin vahvasti esiin *Kuvattujen kulttuurien* artikkeleissa. Visuaalinen antropologia on selvästikin ajautunut harjoittajiensakin mukaan akateemiseen marginaaliin – puhumattakaan siitä, että se olisi päätyneet populaarijulkisuuteen ja olisi ollut omalta lisäämässä ihmiselämän ymmärtämistä.

Voisi tietenkin kuvitella, että *Kuvat kulttuurit* – toimittajansa sanoin ”ensimmäinen suomenkielinen ’kokonaisesitys’ visuaalisen antropologian tutkimusalasta” – olisi lähtölaukaus kuvien tulkinnan renessanssille, mutta suhtaudun ajatukseen epäilevästi.

Kirja on hyvä peruspaketti runsaine lähdetietoineen ja kiinnostavine tapaustutkimuksineen, mutta se hukuttaa potentiaalisen innostavuutensa loputtomaan akateemiseen suohon, jossa useammankin kirjoittajan voimin vatvotaan esimerkiksi elokuvan lajityyppien luokittelua.

Olen kuitenkin lukevinani ainakin rivien välistä, että suurimmalla osalla kirjan kirjoittajista on epämääräinen kaipuu taiteen pariin tai ainakin lähemmäksi taidetta. Monelle löytyy sama nurkkajumalakin: Jean Rouch (1917–2004), joka liikkui sujuvasti – ja lumoavasti – dokumentin ja fiktion rajamailla. Näin oli epäilemättä vanhan ystäväni ja opiskelutoverini Ilkka Ruohosenkin (1958–2016) laita. Vahvasti teoreettisesti orientoituneenakin hän uskalsi tehdä

elokuvia, jotka kyseenalaistivat luokitteluja.

Tällaisessa kokeilussa yksi este saattaa olla tutkijoiden kapea käsitys taiteesta, kuten käy ilmi Jari Kupiaisen kommentissa: ”Yksi olennainen ero näiden [tiede ja taide] välillä voidaan liittää juuri antropologisen tutkimuksen eettisiin periaatteisiin: tutkijaa ohjaavat tieteenalan tutkimuseettiset reunaehdot siinä missä taiteilijaa ohjaa oma taiteellinen näkemys.” Näin ei enää ole, sillä taidemaailman eettiset reunaehdot ovat tulleet esille ja tarkentuneet muun muassa viime vuosien voimakkaassa appropriaatiokeskustelussa, joka muistuttaa monin tavoin dekolonisoidun antropologian keskusteluita. Tietyistä näkökulmastahan koko antropologiaa voi tarkastella yhtenä suurena appropriaationa. Näiltä osin tiede ja taide ovat ainakin etiikan suhteen lähentyneet toisiaan voimakkaasti. Mahdollisessa integraatioprosessissa auttaanee myös se, että niin moni nykytaideteos on laadultaan sellainen, että sen erottaa dokumentista lähinnä vain esityskonteksti ja taidehistoriallisesti painottunut oheisteksti. Yksi mahdollinen siltä on tieteellisen ja taiteellisen tutkimuksen yhteisen pelikentän löytäminen. Tästä kirjassa on hyvänä esimerkkinä Lea ja Pekka Kantosen artikkeli omasta Viron projektistaan, joskin on todettava, että heidän tapansa kirjoittaa ja kuvata alkaa muistuttaa enemmän tiedettä kuin taidetta. Rajalla kun pitää ilmeisesti vakuuttaa se toisella puolella oleva rajavartija.

Mainittakoon vielä, että muutamalla suttuisella mustavalkovalokuvalla koristeltu kirja tekee pilkkaa nimestään.

Moitteeni on perusteltu, sillä samaa aihepiiriä sivuava SKS:n toinen tuore kirja, Harri Kalhan toimittama *Kummat kuvat* on tehty samaan formaattiin, poikkeuksena vain osaava ja onnistunut kuvankäyttö.

Kummat kuvat tarjoaa itse asiassa oivan parin *Kuvatulle kulttuureille*. Vaikka antropologit olisivatkin varsin tietoisia oman

alansa premissien horjuvuudesta, minulla on edelleenkin vankka aavistus siitä, antropologian kohteena on edelleenkin joku aivan liian koherentti kokonaisuus, jonka ”lukeminen” pyrkii liian yksioikoisiin tulkintoihin ja mahdollisten anomalioiden tai marginaalien hyljeksimiseen. Taiteessa nämä ovat sen sijaan siirtyneet hiljalleen keskiöön. Tästä kertoo *Kummat kuvat*, joka on innoittunut sata vuotta vanhoista postikorteista ja niiden erilaisista luentatavoista – oppinaan muun muassa Sigmund Freud ja Walter Benjamin.

Taidehistorialla on perinteiset kaanoniin kirjoitetut kohteet. Myöhempi taidehistoria on usein vain täydentänyt kaanonia ja ”löytänyt” puutteita, kuten esimerkiksi Suomessa ”unohdettuja” naistaiteilijoita. *Kummat kuvat* ei pyri tähän. Se ei yritä sijoittaa kohdettaan, massatuotettua populaarikuvastoa, jollekin ”ansaitulle” paikalle vaan pikemminkin yrittää eri tavoin lukea mielekkäästi sellaista, jolla varsinaista tulkintaperintöä ei ole tai joka on unohtunut, koska se ei ole ollut osa mitään suurta tarinaa.

Tällaisena kokeena se haastaa ajatuksen visuaalisen kulttuurin yhtenäisestä tarinasta, mutta kiinnittää hausalla tavalla huomiota lineaariseen tarinaan löytämällä muun muassa surrealismin paljon ennen surrealismin keksimistä. Tämä on itse asiassa varsin ovela tapa kiusata historiankirjoitusta – miltei kulttuurista häirintää. Sellaisena se antaa paljon mietittävää.

OTSO KANTOKORPI

Kirjoittaja on helsinkiläinen kulttuuritoimittaja.